

METODA OŚRODKÓW PRACY

Metoda ośrodków pracy wprowadzona w Polsce w latach 20-tych przez prof. Marię Grzegorzewską, wywodzi się z metody ośrodków zainteresowań opracowanej na początku XX wieku przez belgijskiego lekarza i pedagoga Ovide Decroly'ego.

Metoda ta poprzez całościowe nauczanie pozwala łączyć działania dydaktyczne i rewalidacyjne. Uczy widzenia, obserwowania, badania, myślenia, rozumienia zjawisk przyrody i zjawisk społecznych, uczy wyciągania wniosków, przyczynowego i systematycznego ujmowania zjawisk społeczno-przyrodniczych.

Metoda ośrodków posiada specjalną konstrukcję systemu lekcyjnego. Lekcje jednego dnia tworzą podstawową jednostkę dydaktyczną – dzienny ośrodek pracy prowadzony przez nauczyciela danej klasy. Nauczyciel wychodzi z jednego zagadnienia, stanowiącego centrum, wokół którego grupuje się inne, bezpośrednio z nim wiążące się problemy. Temat szczegółowy opracowywany w ciągu jednego dnia stanowi mały fragment szerszego zagadnienia. Dzielne ośrodki pracy składają się na ośrodki tygodniowe, te z kolei tworzą ośrodki okresowe, i dalej ośrodki roczne. Mogą wystąpić 1- 2 dniowe ośrodki okolicznościowe związane z ważnymi wydarzeniami w danym środowisku, świętami.

W dziennym ośrodku pracy wyróżniamy następujące etapy:

- 1) zajęcia wstępne
- 2) praca poznawcza – obserwacja, kojarzenie
- 3) ekspresja
- 4) zajęcia końcowe.

ETAPY DZIENNEGO OŚRODKA PRACY

I. ZAJĘCIA WSTĘPNE

Zajęcia wstępne są pierwszym etapem dziennego ośrodka pracy. Celem zajęć jest stworzenie dogodnych warunków pracy, odpowiedniej atmosfery i przygotowania uczniów do pracy w ciągu dziennego ośrodka.

W zajęciach wstępnych realizowane są treści programowe różnych przedmiotów. Czas trwania zajęć wstępnych uzależniony jest od możliwości uczniów, stopnia nabycia wprawy przez uczniów w wykonywaniu czynności na tym etapie.

Szczegółowe cele zajęć wstępnych to:

- rozładowanie napięć psychicznych uczniów, uspokojenie uczniów nadpobudliwych, uaktywnienie dzieci apatycznych,
- pogłębianie rozwoju dziecka, usprawnianie fizyczne,
- wyrabianie umiejętności obserwacji otaczającego środowiska i zmian w nim zachodzących,
- kształtowanie pojęć związanych z pogodą, jej zmianami, pojęć czasowych i przestrzennych,
- wyrabianie nawyków i umiejętności korzystnych z punktu widzenia rewalidacji, np. wyrabianie nawyków związanych z higieną i samoobsługą.

Zajęcia wstępne obejmują następujące czynności:

1. Zajęcia porządkowe (powitanie z dziećmi, lista obecności, ustalenie daty).
2. Obserwacje zmian przyrodniczych i analizę stanu pogody – prowadzenie kalendarza pogody.
3. Ćwiczenia ruchowe związane z tematyką dnia, gry i zabawy ruchowe ze śpiewem i muzyką.
4. Ustalenie celu i tematu zajęć.

Ad 1. Zajęcia z dziećmi rozpoczynamy od **powitania**, które może przybierać różne formy.

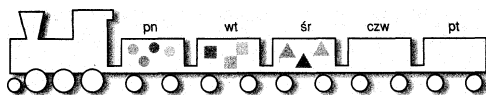
Po powitaniu rozpoczynamy zajęcia porządkowe, które pozwalają na właściwe przygotowanie uczniów do pracy. Ważną rolę odgrywają dyżurni. Czynności związane z pełnieniem dyżurów, mają na celu:

- nabycie przez dzieci sprawności w wykonywaniu prac porządkowych w klasie (ścieranie tablicy, podlewanie kwiatów, przygotowanie przyborów szkolnych)
- wdrażanie do obowiązkowego i dokładnego wykonywania tych prac.

Kolejnym elementem zajęć porządkowych jest ustalenie obecności uczniów. Sprawdzenie obecności ma na celu wdrażanie uczniów do obowiązkowości, punktualności oraz samokontroli.

Przykłady list obecności:

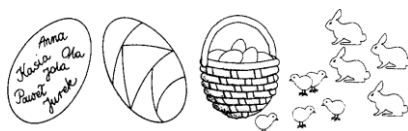
1. Przy omawianiu lektury „Lokomotywa”, „Rozgniewany węgielek” lub opracowywaniu tematyki dotyczącej środków transportu, wycinamy z kartonu lokomotywę i 5 wagoników – na każdy dzień tygodnia jeden. Do wagoników można przypinać etykiety z kolorowego papieru (np. węgielki).

2. Święta Wielkanocne są doskonałą okazją do urozmaicenia listy obecności.

Codziennie możemy tworzyć nową formę graficzną:

- w poniedziałek uczniowie podpisują się na kolorowym kartonowym jajku (w wersji łatwiejszej mogą zakreślać swoje imiona wypisane na jajku, ćwicząc czytanie);
- we wtorek układają jajo z wielu części, dopasowując je do siebie;
- w środę kolorują i podpisują etykiety-jajka i wkładają je do koszyka;
- w czwartek malują i przypinają w zielonej trawie kurczaczki;
- w piątek wycinają i przypinają zajączki wielkanocne.

Ad 2. Kolejnym etapem zajęć wstępnych jest **obserwacja** stanu pogody i zmian w przyrodzie, zgodnie ze zmieniającymi się porami roku.

Celem tych zajęć jest:

- rozbudzenie zainteresowań dzieci otoczeniem przyrodniczym i społecznym,
- kształtowanie pojęć związanych z pogodą oraz pojęć czasowych przewidzianych w programie nauczania,
- wdrażanie do umiejętnego wyrażania swoich spostrzeżeń w różnej formie ekspresji.

Prowadzimy kalendarz pogody, który ułatwia dzieciom przyswajanie pojęć czasowych. Sposoby prowadzenia kalendarza pogody zależą od inwencji nauczyciela.

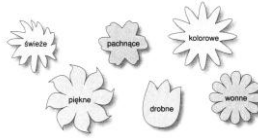
Przykłady ćwiczeń:

1. Etykiety o różnych kształtach związanych z omawianym tematem, np. krople deszczu, kwiaty.

- a) Krople deszczu – różne odcienie niebieskiego koloru, różna wielkość kropeł; na etykietach zapisane czasowniki. Zadajemy dzieciom pytanie: *Co robi deszcz?* dzieci czytają wyrazy, układają z nimi zdania.

- b) Różnokolorowe kwiaty, różnej wielkości. Dzieci liczą kwiaty, nazywają kolory. Pytamy uczniów: *Jakie są kwiaty?* (odpowiedzi są na odwrocie).

2. *Który rysunek wskazuje dzisiejszą pogodę?*

Uczniowie układają zdania do rysunku, który odpowiada pogodzie w dniu dzisiejszym.

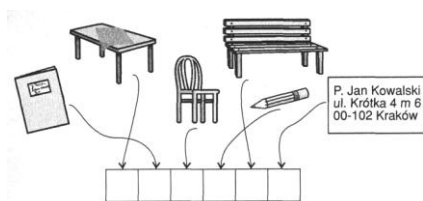
Ad 3. Zajęcia ruchowe umożliwiają rozluźnienie napięć u dzieci pobudzonych, a jednocześnie aktywizują dzieci apatyczne. Zabawa ruchowa wpływa korzystnie nie tylko na sprawność fizyczną, ale także na rozwój umysłowy, kształtowanie woli i charakteru. W czasie zajęć wstępnych najczęściej występują ćwiczenia prowadzone przy muzyce, zabawy ruchowe ze śpiewem, zabawy ilustracyjno-taneczne, związane tematycznie z ośrodkiem dziennym.

Ad 4. Ostatnim etapem zajęć wstępnych jest **ustalenie celu** i uświadomienie uczniom, na czym będzie polegała ich praca w danym dniu. Ustalenie celu może odbywać się w różnorodny sposób.

Cel zajęć może być również zawarty w rozwiązaniu zagadki, rebusu, krzyżówki, plątaninki, czy zadania matematycznego.

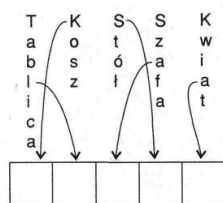
Przykłady:

1. Pierwszą literę nazwy przedmiotu wpisz w miejsce, które wskazuje strzałka.

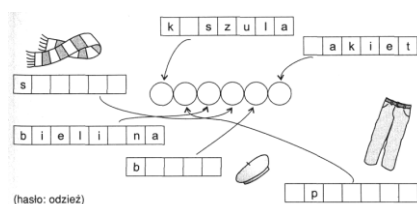
(zeszyt, krzesło, ołówek, stół, ławka, adres; hasło: szkoła)

2. Odczytaj wyrazy napisane pionowo; wskazane litery wpisz do krater, a odgadniesz hasło.

(hasło: klasa)

3. Uzupełnij brakujące litery, utwórz rozwiązanie.

II. PRACA POZNAWCZA – OBSERWACJA, KOJARZENIE

Obserwacja to kolejny etap metody ośrodków pracy, który ma na celu poznanie nowego materiału. Obserwowanie to celowe, planowe i świadome spostrzeganie przedmiotów i zjawisk. W zależności od przyjętych kryteriów obserwację można podzielić na bezpośrednią i pośrednią, dowolną i kierowaną, planowaną i przypadkową.

Najbardziej wskazana w procesie poznania jest obserwacja bezpośrednia, zaplanowana i kierowana przez nauczyciela. Obserwacja bezpośrednia to poznanie przedmiotu, sytuacji, zjawiska przyrodniczego w warunkach naturalnych. Proces poznawczy powinien być prowadzony tam, gdzie wymaga tego opracowywany temat, np. w klasie, w ogrodzie, w parku, na poczcie itd.. W czasie obserwacji uczeń powinien dotykać, wąchać, smakować, manipulować, przekształcać.

Obserwację rozpoczynamy od spostrzeżeń dowolnych. Uczniowie zauważają to co ich interesuje, wyrażają pierwsze wrażenia, zaspokajają swoją ciekawość. Nauczyciel za pomocą odpowiednio dobranych pytań sprawdza co uczniowie wiedzą o danym zjawisku, czy przedmiocie. Dalej nauczyciel ukierunkowuje obserwację, w której zwraca uwagę na cechy istotne, charakterystyczne dla przedmiotu poznania, potrzebne do ukształtowania i opanowania określonego pojęcia, a cechy mało istotne pomija.

Prowadzenie bezpośredniej obserwacji odbywa się podczas wycieczek, gdzie poznawanie rzeczywistości opiera się na bezpośrednich spostrzeżeniach uczniów w terenie. Wycieczka jest trudną formą pracy, ale ma duże wartości rewalidacyjne. Powinna być dobrze zaplanowana, organizacyjnie i czasowo dostosowana do możliwości psychofizycznych uczniów. Podczas wycieczki należy zwracać uwagę nie tylko na aspekty kształcące, ale i wychowawcze, takie jak: bezpieczeństwo, kultura zachowania się w miejscach publicznych, przestrzeganie poleceń, odpowiednie przygotowanie uczniów do wycieczki (ubiór, prowiant). Na zakończenie obserwacji prowadzonej w naturalnym środowisku nauczyciel powinien z uczniami powtórzyć zgromadzone wiadomości i zebrać w miarę możliwości okazy i materiały do dalszej pracy w klasie. Po powrocie do klasy, krótkim odpoczynku i pogadance o interesujących uczniów problemach, często ubocznych, należy przejść do opracowania zebranego materiału.

Obserwacja jest ściśle połączona z kolejnym etapem pracy poznawczej – **kojarzeniem**. Etap obserwacji ma dostarczyć potrzebną ilość materiału do stworzenia systemu wiedzy o danym zjawisku, a etap kojarzenia ma tę wiedzę zweryfikować, połączyć w logiczną całość i powiązać z materiałem poprzednio opracowanym w zwarty system. W kojarzeniu następuje wiązanie tego co działo się w czasie obserwacji, z tym co działo się wcześniej i gdzie indziej. Ma to na celu uświadomienie uczniom różnego rodzaju związków i zależności między faktami, skutkami i przyczynami. Rozpoczynamy od przypomnienia spostrzeżeń dokonanych w czasie obserwacji. Wykorzystujemy przyniesione eksponaty i wspomagamy słabą pamięć uczniów odpowiednimi środkami dydaktycznymi – modelami, ilustracjami przedstawiającymi poznany obiekt, tekstem.

Uczniowie dzielą się przeżyciami, wrażeniami, doświadczeniami, porównują, różnicują, przyswajają istotne informacje i odrzucają mało ważne, wyciągają wnioski, aż wreszcie określają, nazywają obiekt bądź zjawisko trafnie dobranymi słowami, zdaniami. Nauczyciel kieruje tym procesem podsuwając uczniom odpowiednio dobrany materiał językowy – zestawy pytań, zadań, ćwiczeń, tekstów itp. tak, by uczeń mógł zrozumieć i opanować dane pojęcie w słowie mówionym, pisanym i czytanim oraz umieścić go wśród innych pojęć. Dziecko powinno uświadomić sobie i umieć połączyć w całość istotne cechy poznawanego przedmiotu, określić cechy wyodrębniające go spośród innych – jemu podobnych, np. cechy odróżniające wróbla od sikorki, truskawki od poziomki. Poznanie powinno uwzględniać ustalenie odpowiedniego stosunku dziecka do przedmiotu bądź zjawiska, ukierunkować sposób działania i postępowania wobec niego, wskazać na konsekwencje płynące ze zdobytych wiadomości i możliwość zastosowania ich w praktyce.

W nauczaniu metodą ośrodków pracy dużą rolę odgrywa obserwacja pośrednia, czyli poznanie przez filmy, obrazy, książki, dokumenty. Stosujemy ją wówczas, gdy mamy omówić zjawisko, sytuację niedostępną w danej chwili, czy w danej miejscowości. Pomoce dydaktyczne powinny być starannie dobrane, bliskie rzeczywistości, adekwatne do realizowanej tematyki. Jednak nawet najnowocześniejsze środki dydaktyczne nie zastąpią wycieczki.

III. EKSPRESJA

Kolejnym ogniwem dziennego ośrodka pracy jest *ekspresja*, czyli wyrażenie przeżyć lub zastosowanie wiadomości uczniów powstałych w wyniku wielozmysłowej obserwacji, w różnych formach działania.

W czasie ekspresji nauczyciel stwarza uczniom najróżnorodniejsze sytuacje wyzwalające ich aktywność, kontrolując jednocześnie zdobyte przez uczniów wiadomości i umiejętności.

Można wyróżnić następujące formy ekspresji:

- praktyczną (czynności samoobsługowe, przygotowywanie posiłków, porządkowanie, hodowanie roślin, zwierząt, zbieranie owoców i warzyw, modelowanie, konstruowanie),
- plastyczną (rysunek, malowanie różnymi technikami, wydzieranki, wycinanki),
- ruchową (ćwiczenia ruchowe, zabawy, gry, inscenizacje),
- muzyczną (śpiewanie piosenek, ich inscenizacja, zabawy rytmiczne),
- werbalną (wypowiedzi ustne – czytanie, recytowanie wierszy, pisanie zdań, opowiadań, rozwiązywanie zadań matematycznych).

W czasie ekspresji uczniowie ujawniają swoje przeżycia, przekonują się, że zdobywana wiedza może być wykorzystana w działaniu praktycznym, sprawdzają swoje wiadomości i umiejętności, porównują swoje wyobrażenia o poznanej rzeczywistości z wyobrażeniami kolegów, utrwalają wiadomości i zdobywają nowe, np. dotyczące właściwości materiałów, narzędzi, bezpieczeństwa ich stosowania, planowania i organizacji stanowiska pracy.

Ekspresja ma duże walory terapeutyczne. Sprzyja rozwojowi sprawności fizycznej i manualnej, rozwija aktywność i samodzielność uczniów, uczy wytrwałości, stwarza wiele okazji do usprawniania i korygowania zaburzonych funkcji psychicznych, kształtowania odpowiednich postaw społecznych. Miła, swobodna atmosfera zajęć rozładowuje napięcia, uczniowie są pobudzani lub wyciszani, odprężają się, relaksują.

Dla nauczyciela zajęcia ekspresji są bogatym źródłem poznania uczniów, ich potrzeb, zaburzeń, możliwości. W czasie ekspresji uczeń ma możliwość zastosowania zdobytej wiedzy w działaniu praktycznym. Uczeń może wykonywać konkretne czynności,

takie jak: przygotowanie kanapek, porządkowanie, czyszczenie obuwia, sadzenie roślin, modelowanie – w plastelinie, masie solnej, papierowej, wydzieranie, wycinanie, malowanie różnymi technikami.

Popularną formą twórczości dzieci jest rysunek. To manualna potrzeba odtwarzania rzeczywistości, oddawania spostrzeżeń i wrażeń lub tworzenia z wyobraźni.

Inną formą ekspresji są gry i zabawy ruchowe łączące treści różnych przedmiotów, mające dużą wartość edukacyjną i rewalidacyjną. Rozwijają one sprawność motoryczną, koordynację, percepcję, pamięć, myślenie, wyobraźnię. Sprzyjają procesom kojarzenia, zaspokajają potrzebę ruchu, odprężają, uspokajają bądź pobudzają do działania, umożliwiają sukces dziecka, uspołeczniają, wyzwalają ze stresu i lęku, zmuszają do samokontroli.

Śpiew i zabawy przy muzyce, muzykowanie, słuchanie muzyki, gra na instrumentach, spełniają funkcje poznawcze, wychowawcze i rewalidacyjne. Elementy muzyki można wykorzystywać na różnych etapach metody ośrodków pracy do realizacji poszczególnych celów. Kolejną postacią ekspresji są wypowiedzi ustne i pisemne oraz rozwiązywanie zadań matematycznych.

Urozmaicone i ciekawe formy ćwiczeń, dobrane do realizowanej tematyki dziennego ośrodka pracy, wyzwalają większe zainteresowanie zadaniem i sprawiają, że uczniowie chętniej je wykonują.

IV. ZAJĘCIA KOŃCOWE

Zajęcia końcowe trwające 10 – 15 minut są podsumowaniem całodziennej pracy i sprawdzianem zdobytych wiadomości. Do zajęć końcowych będzie należało ustalenie, co nowego uczniowie poznali, sprawdzenie zrozumienia zdobytych wiadomości, podkreślenie wiadomości najbardziej istotnych.

Przypominamy uczniom o zadanej pracy domowej. Zadanie do wykonania w domu powinno być atrakcyjne, łatwe do wykonania i mieć walory wychowawcze. Zadanie może być kontynuacją tematyki ośrodka, utwaleniem lub poszerzeniem wiadomości albo przygotowaniem do tematu dnia następnego.

Ważnym elementem zajęć końcowych jest ocena pracy i zachowania uczniów. Ocena powinna spełniać funkcję dydaktyczną, wychowawczą i społeczną. Należy oceniać rzetelnie, ale z wycuciem, wykorzystując różne formy oceny. W czasie zajęć często powinna być stosowana pochwała słowna i aprobatą gestem. Stosując ocenę opisową, kierujemy ją bezpośrednio do ucznia.

Oceniając prace dzieci, staramy się podkreślać wszystkie pozytywne elementy, jednocześnie bardzo delikatnie zwracając uwagę na występujące trudności i niedomagania. Prawidłowo przeprowadzona ocena będzie czynnikiem motywującym.

W zajęciach końcowych powinien się znaleźć czas na załatwienie bieżących spraw klasowych, czas na uporządkowanie miejsca pracy i podanie tematu na następny dzień.

Pożegnanie z dziećmi może przybierać różne formy. Może to być ulubiona piosenka lub jej fragment, krótki wierszyk związany z tematyką ośrodka, płaś, taniec lub zabawa.

Opracowała: Jolanta Świtacz

Bibliografia:

- Kosińska A., Polak A., Żizka D. „Uczę metodą ośrodków pracy - Materiały pomocnicze dla nauczycieli”, WSiP, Warszawa 1999
- Likszo O./red./ „Elementy metodyki nauczania dzieci klas I -III szkoły specjalnej dla upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim”, ODN, Zielona Góra 1996